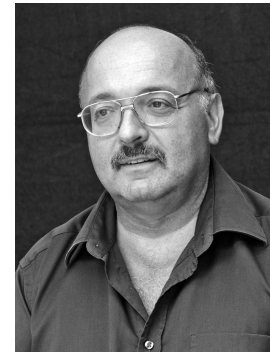

Ján Bábik

Tragický osud Viery Markovičovej-Záturecke j

„Spoločnosť môjho družného papašu tvorili nielen kolegovia lekári, ale aj ľudia z najrôznejších povolaní. Vari najlepšie sa cítil v blízkosti umeleckých tvorivých ľudí. Tak bývali našimi častými hosťami Mikuláš Schneider-Trnavský, Ferko Urbánek, bratanec Gustáv Koričanský, okrem nich rôzni speváci, speváčky a pianisti, ktorí v ten čas účinkovali v Trnave. Z výtvarníkov zdržiaval sa vtedy v Trnave náš majster Koniarek a moravský maliar František Hoplíček, s ktorými sa papaša dobre poznal. Reči týchto ľudí boli pokrmom pre dievčinu, ktorej sa otvárali vtedy oči pre svet. Rodičia ju brali na všetky divadelné predstavenia ochotníkov i českého kočovného divadla, okrem toho papaša ju vodil do Bratislavy na operné predstavenia. Všetky árie a zbory poznala vopred z jeho podania a takto pripravená požívala Predanú nevestu, Rusalku, Hubičku, Carmen, Aidu i Rigoletta v nezabudnuteľné dni, keď sa cestovalo o šiestej večer do Bratislavy a o polnoci naspäť.“

Takto spomína na svoje detstvo slovenská prozaička, poetka a dramatička Viera Markovičová-Záturecká. Pochádzala zo starej intelektuálnej slovenskej rodiny a predkovia boli veľké osobnosti našich dejín a kultúry: starý otec Matúš Dula, významný slovenský politik, signatár Martinskej deklarácie, pradedo Adolf Peter Záturecký, známy zberateľ slovenských prísloví a porekadiel. Jej teta bola vydatá za dramatika Jozefa Hollého. Aj keď ju vychovávali s veľkou láskou, predsa si ťažko nachádzala cestu k rovesníkom. Spôsobovala to jej telesná chyba, od narodenia krívala, a preto jej najdôvernejšou priateľkou bola sestra Anna. Viera Markovičová-Záturecká, ktorá bola obklopená významnými postavami kultúrneho života, už od detstva prejavovala sklon k literatúre. V šestnástich rokoch nabrala Viera Markovičová odvahu a poslala svoju prvotinu, poviedku, do ženského časopisu Živena. Poviedka bola o jej milom psovi Trikovi a na jej veľké prekvapenie ju uverejnili.

Po absolvovaní štúdia na Filozofickej fakulte UK v roku 1933 sa vydala za

bankového úradníka v Banskej Bystrici Karola Markoviča, neskoršieho riaditeľa filiálky Slovenskej národnej banky v tomto meste. Krátko po svadbe sa im narodili dcérky Ľubka a Janka, tretia dcéra Majka sa narodila až po vojne.

Zdalo sa, že život Viery Markovičovej-Záturecke sa bude uberať priam idylickým smerom. Mala všetko, čo si len mladá žena môže želať. Dobrého pozorného manžela, ktorý mal pred sebou sľubnú kariéru bankového úradníka, krásne zdravé deti a pekný domček v Banskej Bystrici. Venovala sa rodine a pritom aj prispievala do rôznych časopisov, najmä Živeny, Elánu, Nášho divadla a Lidových novín. Boli to prevažne glosy o koncertoch a filmoch, ponášky na ľudové rozprávky alebo literárno-kritické state o detskej literatúre. V rukopise sa zachovali štúdie o Beethovenovi, nemeckom romantizme, Petrovi Bezručovi a o francúzskej národnej hrdinke Jeanne d'Arc. Dokonca nadviazala na gymnaziálne pokusy a pokúsila sa napísať libreto k opere.

„Mikuláš Schneider-Trnavský spomínal u nás, že hľadá libreto pre slovenskú operu. Rozmýšľali sme spolu s papašom nad námetom, až sme prišli na Hájnikovu ženu. To by bolo niečo! Čítajúc ju opätovne, počula som už Hankin úzkostlivý soprán, halali poľovačky a tvrdé akordy súdnej scény. So svojím prvým pokusom spracovania som sa zverila papašovi. Odbavil ho ako všetky moje pokusy slovami ‚slohové cvičenie'. Nádeje boli pochované. Rukopis som spálila, ale hudobná epopeja hory zostala v mojej mysli naďalej... Keď potom bol vypísaný súbeh na operné libretá, prepracovala som vec opätovne, a čo kedysi skrslo v hlave dieťaťa, za to som dostala po rokoch cenu."

Do šťastných rokov rodiny Markovičovej zasiahla vojna. Manžel Karol sa zapojil do príprav protifašistického odboja a podieľal sa na finančnom zabezpečení Slovenského národného povstania. V spolupráci s Imrichom Karvašom, Petrom Zaťkom a ďalšími zabezpečil presun peňazí a zlata na predpokladané povstalecké územie. Po vypuknutí SNP bol prednosta Slovenskej národnej banky v Banskej Bystrici a od 5. septembra 1944 povereník pre financie (spolu s V. Paulinym). Mal významnú zásluhu na záchrane zlatého pokladu Slovenskej republiky. Po potlačení Povstania bol väznený v Banskej Bystrici a neskôr v koncentračnom tábore Mauthausen.

Karol Markovič útrapy prežil a všetko nasvedčovalo, že šťastný život manželského páru bude po vojne pokračovať. Markovič sa zapojil do obnovy systému bankovníctva, stal sa členom dočasnej správy Slovenskej národnej banky a jeho manželka pokračovala v úspešnej literárnej činnosti. Prežité roky začala umelecky stvárňovať vo svojich prózach, ktoré postupne publikovala v rôznych časopisoch a neskôr v roku 1952 vyšli knižne pod názvom *Skrytí hrdi-*

novia. V poviedkach približuje heroický boj mnohých neznámych Slovákov za slobodu, ale nezamlčuje ani zbabelosť niektorých ľudí. Manželove spomienky na koncentračný tábor tiež ovplyvnili niektoré poviedky. Najhodnotnejšou povstaleckou prózou je poviedka *Guľometný pás*. Je prekrásnou štúdiou ženy, ktorej aj keď fašisti brutálne umučili syna, hľadá aj v smrteľne zranenom Nemcovi človeka a zmierni jeho posledné chvíle života. Viera Markovičová-Záturecká sa rozhodla svoj talent vyskúšať aj na dramatických útvaroch. Už

Marián Polonský: Grafický list A. Brunovskému, bronz, 1997

v mladosti, ako na to spomína v autobiografii *Moje detstvo*, mala veľký vzťah k divadlu.

„Môj prvý pokus dramatický je ešte z čias detských. Podmienky k nemu mi dali jednak ochotnícke predstavenia, na ktorých režíroval svoje kusy Ferko Urbánek, a potom zájazdy Národného divadla z Bratislavy."

Napísala dve rozhlasové hry, *Husle* a *Neoslobodený Jeruzalem*. Po skončení vojny sa ako jedna z prvých pokúsila preniesť udalosti Slovenského národného povstania na divadelné dosky. Jej hra *Za frontom* mala premiéru takmer pres-

ne na druhé výročie Povstania, 28. augusta 1946. Bola to popri Stodolovej hre *Básnik a smrť* jedna z prvých drám o tejto historickej udalosti. Viera Markovičová-Záturecká o nej vo svojich *Poznámkach* k réžii píše:

„Nejde o kus historický alebo vyslovene hrdinský, kde by určité monumentalizovanie alebo patetizovanie bolo na mieste. Námet sám a najmä niektoré veci zvádzajú možno herca k pátosu. Toto režisér nesmie dopustiť. Ide tu o ľudské súkromie, do ktorého vpadla vojenská nemecká čižma."

Brutálne päťdesiate roky minulého storočia v Československu poznačili osudy niekoľkých miliónov ľudí. Tragédia neobišla ani rodinu Markovičovcov. V roku 1953 zatkli Karola Markoviča a obvinili ho z vlastizrady. V zinscenovanom procese bol odsúdený na štyri a pol roka väznenia. Komunistický režim vtedy nelikvidoval len väzňov, ale celé rodiny. A oberal ich aj o ich základné sociálne práva. Rodina Markovičovcov po zatknutí manžela a otca prišla doslova o strechu nad hlavou. Násilne ich vtedy vyhnali z bytu. Až paradoxnú aktuálnosť nadobudli verše Viery Markovičovej-Záturreckej, ktoré napísala pätnásť rokov predtým – v čase mníchovskej kapitulácie.

Na dlažbe padol vysilený kôň.
Hnát puklý udrel nalomený tón,
klávesmi rebier rozbehla sa triaška.

Na osud kliatbu gazda bičom šľahol,
tvár zastrela si samodruhá žena,
poskočil básnik nad námetom novým,
obchodník pozrel na ručičky hodín,
civiaci primán telocvik si zmešká,
mäsiarsky učeň voľno chce mať dneská,
policajt norí oči do notesa
a priateľ zvierat hľadí na nebesá.

Na čiernej ceste na vrch utrpenia
stvorenie božie bičom hnané klesá.

Tragický osud Viery Markovičovej-Záturreckej sa naplnil 1. augusta 1953. Psychicky nevydržala teror, ktorý sa proti nej a jej rodine rozpútal. O tri roky neskôr Karola Markoviča prepustili na základe amnestie z väzenia. V roku 1968 bol rehabilitovaný, v roku 1971 nastupujúci normalizačný režim rehabilitáciu zrušil a až v roku 1990 bol Karol Markovič, desať rokov po smrti, úplne

rehabilitovaný. Na tieto roky spomínala jeho dcéra Ľubica Droppová, známa slovenská etnografka, v Slovenskom rozhlase roku 1998:

„Toto obdobie bolo pre nás všetkých veľmi ťažké a ťažko sa mi o tom hovorí. Zostali sme tri deti bez otca, bez matky, bez domova, bez akýchkoľvek finančných prostriedkov. Ak sa nenahneváte, radšej by som o tom nehovorila a spomenula by som tých, ktorí nám v tom ťažkom období pomohli. Boli to predovšetkým naši príbuzní, rodina otca aj matky, stará mama, ujovia aj tety, ktorí sa nás vlastne ujali a poskytli nám druhý domov. Boli to maminkine priateľky, napríklad Lila Hojčová, ktorá dokonca aj v tých ťažkých časoch dokázala nám deťom vybaviť sociálne štipendium, aby sme neboli celkom závislí od svojich príbuzných. Bola to aj maminkina priateľka Zora Jesenská, ktorá sa aj v týchto časoch odvážila mať prejav pri pohrebe našej maminky. A v rámci toho svojho prejavu povedala:

‚Tú, s ktorou sa lúčime, tri veci charakterizovali ako človeka aj ako spisovateľku. Citová opravdivosť, morálna vážnosť a sústavná snaha pomáhať životu. Všetky osobné šľachetné vlastnosti Viery Markovičovej-Záturecckej prejavili sa aj v jej diele. Je rozličného charakteru, ale niet v ňom miesta, kde by zaškrípal chlad a neúprimnosť. Bolo v nej mnoho lásky k ľuďom a hlboký pocit mravnej zodpovednosti a svoje postavy tvorila podľa obrazu srdca svojho.‘“

V závere svojho smútočného prejavu Zora Jesenská uviedla, že sa lúči so zosnulou s pocitom pálčivej ľútosti nad tragickým omylom jej predčasného konca. Na túto vetu nadviazala o desať rokov neskôr pri výročí smrti Viery Markovičovej-Záturecckej v roku 1963 ďalšia jej priateľka Katarína Lazarová, ktorá napísala v Kultúrnom živote:

„Nie omyl, únik to bol, únik uštvaného a na smrť uštvaného človeka pred hrôzou, pred vyzváňaním vo dne v noci, pred špicľovaním domovníčky, pred hrôzou z auta, čo zastaví pred domom a vyroja sa z neho tmavé postavy. Pred človekom, ktorý nedočkavo a nenávistne striehne, kedy sa nepríčetne vyľakaná žena spolu s deťmi vyprace z bytu, ktorý si on už vymeral pre svoj nábytok. Pred sklamaním z priateľov, ktorí zradili alebo sú zbabelí, pred príšernou podobnosťou s dobou, keď iná polícia zatkla jej muža. Pred zúfalým poznaním, že toľko ľudí trpelo a zahynulo pre nejaký nesplniteľný sen. Z rezignácie a na protest. Raz sa v nich musí ozvať svedomie, raz sa v nich hádam ozve, ale treba vydať svedectvo, o nej, o sebe, o nich, o každom a o všetkom.“